

НА ПЕРЕДНЬОМУ КРАЇ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ

Верховинське небо! Хто хоч раз на нього спогляне нічної тихої пори, вже повік не забуде. Можливо саме тому верховинці, народжені під тим неземним небом, такі примітні у нашому бутті. В їхніх очах ніби й світла більше, і дивляться немовби з високості – аж туди, за виднокрай... Сьомий рік ішов Олексі, коли їхня сім'я переїхала з Верховини у сільце Барвінок, що під самим Ужгородом. Надто вже батьки, самі неписьменні, мріяли вивчити синів – Олекса був четвертим у родині, – аби жили мудро й заможнo. Але й тут, у Барвінку, снилося Олексі його верховинське, таке близьке небо: яскраві сузір'я, кружеляючи в якомусь таємничому танці, витворювали сьайністі слова... Олекса напружено вчитувався в потаємний зміст небесного того видава – здавалося, вже збагнув! Але, прокинувшись, пам'ятав лишень дивне зворушення, що виповнювало серце. Зоряний зміст ніяк не давався пам'яті дитвака! Ширяючи в зоряних просторах, він уже сам творив, скликав до гурту слова, дорогі кожному верховинцю з колиски – над горами стугоніла страшна кривава гроза, і треба було вижити.

Середню школу хлопець закінчував в Ужгороді, то й університету шукати не довелося, тим паче, що українське відділення місцевого філфаку притягувало його, ніби магнітом. А що сільська дитина привчена до праці споконвічним трибом трудового життя, то й за вивчення філології засів з усією сумлінністю допитливця, – навчання усвідомлював як служіння слову в усіх його вимірах. У це, можливо, й важко повірити, але саме науково-дослідницька робота захопила юнака з першого курсу – тему своєї дипломної роботи “Поема І. Франка “Мойсей” він проніс крізь усі роки навчання. То чи доводиться дивуватися, що дипломна не тільки була надзвичайно високо поцінована при захисті, але й при вступі до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук? Так 45 років тому Олекса Мишанич і опинився в Києві, де на нього чекало справді непросте сходження до верховин літературного процесу, що, як і ведеться в істинній науці, розпочинається з витоків.

Так “зоряні сни” малого верховинця у Києві чітко викристалізувалися у справді величній сузір'я – творчість Григорія Сковороди та незглибиме “Слово”, в якому співалось “о полку Ігоревім”...

Небо української літератури давно чекало звіддаря, котрий би, не боячись виснажливої чорнової дослідницької роботи, взявся за цілеспрямоване розкриття всіх його таємниць. А що таке завдання надто непосильне для одного звиятця, заповзявся гуртувати сили під керівництвом відомого вченого, завідувача відділення давньої української літератури академіка М. К. Гудзія. До речі, під його керівництвом Олекса Васильович захистив кандидатську дисертацію “З історії української літератури Закарпаття XVII–XVIII ст.”, що вийшла й окремою книжкою. І це взагалі було перше таке дослідження літератури давнього Закарпаття – досі нічого подібного в Україні не знали й не бачили. Дослідивши першоджерела, О. Мишанич підсумував: “Літературний рух на Закарпатті у XVII–XVIII ст. є однією із суттєвих сторінок загальноукраїнського літературного процесу на західних землях. Місцеві письменники, поети, передова частина культурних діячів майже не виходили за межі... тих стилів і напрямів, якими жила тоді вся українська література...”

Відтак можна було братися й за дослідження усної народної словесності XI–XVIII ст. – отже знову пірнути у притишений вир першоджерел. Але це вже був цілком інший етап роботи. У науку прийшов досвідчений, загартований ратник: розділи, написані Олексою Мишаничем до “Історії української літератури” у 8-ми томах (1967– 1972), не втратили своєї цінності й сьогодні.

Значний особистий внесок Олекси Мишанича вбачаємо в усвідомленні сучасним літературознавством давньої української літератури в загальнослов'янському контексті. Адже конкретні історичні умови спричинили творення її давньоукраїнською, церковнослов'янською, латинською та польською мовами, відтак саме напрям громадсько-політичної діяльності визначав національність автора. Системний підхід у цьому питанні й дав змогу вченому створити українську школу медієвістики й координувати відповідні дослідження у вузах України, націлюючи молодих науковців на всебічне вивчення творів давнього письменства як зразків національно-культурної спадщини. Вже одне те, що під його науковим керівництвом захистилося півтора десятка лише кандидатських дисертацій з давньої літератури, говорить багато про що. Але ж він консультує ще й з десяток докторів наук, організовуючи весь процес наукових досліджень на

кінцевий результат – видання праць керованого ним відділення давньої української літератури. Чим не приклад, гідний не тільки подиву чи захоплення, але й всіляких заохочень?

Олекса Мишанич

Особливо багато творчої сили віддав Олекса Васильович вивченню й адаптації для сучасного читача творчості великого світоча духу народного Григорія Сковороди, який, незважаючи на руйну, що спіткала Вітчизну, вірив, що “ми сотворим світ получший. Созиждем день веселійший”. Намагався певні засади Християнської козацької Республіки трансформувати в “Горню республіку”, де щастя знайдуть усі.

Олекса Мишанич цілком слушно вважав, що “мандрівний філософ” Сковорода вченням своїм заперечував матеріальне багатство, боровся зі спокусами, які несе воно людині: “Його ідеалом було багатство духу, чистота душі, душевний спокій, цільна й не розбещена мерзотами “світу” людина. Сковорода виступав не з абстрактною критикою “світу”, а став обличчям конкретних явищ тогочасного життя, і метою його критики було не врятування душі, а досягнення людиною щастя й душевного спокою на землі, виховання чесної людської натури, не засліпленої жадобою наживи, блиском золота, славою”... Правда й те, що “врятування душі” й полягало якраз у вихованні за принципом “сродності” покликання, котре ми обираємо. Саме через те, що Сковорода дивився на освіту як на засіб належного виховання народу, й траплялися у нього конфлікти як зі світською, так і з церковною ієрархією... Адже вся суть конфлікту між душею і тілом – у способі життя, що вибирається за природними нахилами до відповідного роду діяльності. Вчення Сковороди про три світи – Макрокосм (Всесвіт), Мікрокосм (людина) і світ символів (Біблія) й полягає в тому, що кожен із цих світів має дві натури: зовнішньо-видиму та внутрішньо-приховану – матеріальну й духовну. Істинною Людиною в людині мислитель вважав духовного володаря – людський дух... А хіба ця мета стала для нас доступніша тепер? Ось чому й залишається для нас Григорій Савич вершиною з вершин. Бачимо і досліджуємо. Але навіть Церква не збагнула, задля чого був посланий нам сей чоловік! То чого жадати від решти українців?!

Аби переконатися, що проблема все ж існує, досить поглянути на епізод, який переказує Мишанич у своїх “Сковородинських читаннях”:

“Дискутується, наприклад, переклад поетичного уривка “Свиток” із “Благородного Єродія” (т. 2, с. 119) Ось ці рядки:

Сій в перву і втору луну, сиріч в квадру.

Сій ізшед із піров і бесід священних.

Зрїв мертвеця или страшен позор не сій.

Заченшей сверж не сій...

Тут ідеться про зачаття дитини здоровими “родителями”. Ніби все ясно. Слово “сій” у наказовій формі можна перекласти як “сій” і “посівай”. В. Шевчук перекладає його як “цей”... Далі Олекса Васильович зізнається, що більше схильний до точнішого перекладу професора Марії Кашуби, але й перекладу Валерія Шевчука, що зовсім спотворює добрий намір мислителя стати у пригоді майбутньому батькові, не наважується перекреслити... Але ж це саме той випадок, де поступатися істиною науковець масштабу Мишанича просто не має жодного морального права! Навіть якщо заперечити випадок такому блискучому знавцю давньої української літератури як Валерій Шевчук.

Можна собі уявити, на якому рівні засвоєння взагалі перебуває поетична й філософська спадщина Сковороди, якщо можливі такі ось казуси серед визначних авторитетів у цій справі.

Та на щастя, Олекса Васильович Мишанич геть позбувається благодушності, коли доводиться ставати за істину перед випадками недоброзичливців. Як ось у випадку з недавніми спробами американського професора Едварда Кінана приписати “Слово о полку Ігоревім” чеському славісту Йозефу Добровському, що жив наприкінці XVIII – початку XIX ст. Аргументовано й гостро виступив на захист нашої унікальної пам’ятки професор Мишанич. І виступ його був яскравим прикладом доказовості й компетентності української школи медієвістики.

Таким же мужнім і принциповим Олекса Мишанич виявив себе і тридцять років тому, коли вченого було звинувачено в українському буржуазному націоналізмі й антиісторизмі. Ні заборона друкуватися, ні пониження в посаді не збили його на манівці вульгарного матеріалізму, не примусили відмовитися від вистражданих у процесі дослідницької роботи переконань. Завдяки верховинській витримці – вистояв, примусивши навіть ворогів шанувати його переконання. Перегода йому було запропоновано працювати вченим секретарем Інституту, а в лютому 1997 р. професора Мишанича призначено заступником академіка-секретаря Відділення літератури, мови й мистецтвознавства НАН, удостоєно почесного звання “Заслужений діяч науки і техніки України”, обрано членкором НАН за спеціальністю “Українська література”, а два роки тому нагороджено орденом “За заслуги” III ст.

Життя повернуло так, що вчений змушений був давати одкоша й невдахам-політиканам, які заповзялися будь-що розіграти “русинську” карту стосовно предковічно українського Закарпаття. Хто ж, як не верховинець, мав стати в обороні рідної землі? Довести нерозривність її зв'язків із материковою Україною? Блискучий знавець історії Закарпаття, вчений на підставі першоджерел простежує генезу цього краю, де джерельно зливаються говори бойків, лемків та гуцулів.

Даючи викривально гостру оцінку політичному “русинству”, Олекса Мишанич пише проблемні книги: “Карпаторусинство” – його джерела і еволюція у XX ст.”, “Карпати нас не розлучать. Літературно-критичні статті й дослідження”, “Політичне русинство – українська проблема”, “Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму” тощо. Вчений має повне право обстоювати свою патріотичну позицію хоча б тому, що саме йому належить визначна роль у становленні й вивченні творчого набутку світового українства. 10 років тому він став першим віце-президентом Міжнародної асоціації українців (кілька років перед тим був обраний вченим секретарем МАУ на її установчому з'їзді у Неаполі), а останні роки очолював Національну асоціацію українців.

Постійний учасник міжнародних наукових конгресів, симпозіумів, конференцій, автор багатьох славістичних наукових періодичних видань у США, Італії, Канаді, Польщі, Чехії, Росії, О. Мишанич наполегливо й послідовно вводить у світовий літературний контекст і творчість письменників Закарпаття, знаючи й вивчаючи її замолоду як невід'ємну складову всієї української літератури. Віддаючи данину доробкові вченого, не можемо не зачитувати належний період зі вступної статті доктора філології Миколи Сулими до бібліографічного видання “Олекса Васильович Мишанич”:

“Гідна подиву величезна науково-видавнича діяльність О. Мишанича. Він упорядкував і прокоментував понад 40 томів українських письменників, більшість із яких виходили вперше і є здобутком української текстологічної науки й видавничої практики. Серед них: твори І. Франка (8 томів), І. Нечуя-Левицького (2 томи), Марка Черемшини (2 томи), О. Маковоя (2 томи), Лесі Українки (1 том), Л. Глібова (1 том), С. Руданського (1 том), А. Кримського (1 том). Особливо плідним було останнє десятиріччя, коли вчений звернувся до раніше заборонених авторів і видав зі своїми ґрунтовними передмовами твори Спиридона Черкасенка (1991, 2 томи), Катрі Гриневичевої (1990), Наталени Королевої (1991), Миколи Лазорського (1992), збірник “Заклятий козак” (1994) та ін. З давньої літератури він упорядкував збірники: “Слово о полку Ігоревім” (1986, 2-е вид. 1989), “Українська література XVIII ст.” (1983), “Твори” Григорія Сковороди у 2-х томах (1994), уперше за рукописом видав “Історію української літератури” М. Грушевського (том 6, 1995), яка тривалий час вважалася загубленою. Він відповідальний редактор фундаментальних українознавчих видань сучасності: “Літопису руського” (1989), “Літопису Самійла Величка”, т. 1–2 (1991), “Української поезії середини XVII ст.” (1992). Йому випала честь працювати з видатними вченими-україністами: виступив відповідальним редактором виданих в Україні монографій “Походження Русі” – т. 1 (1997), 2 (2003) акад. Омеляна Пріцака, “Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні” (1996) акад. Івана Фізера, наукового збірника “Будівничі НТШ і ЕУД: Володимир Кубійович (1900–1985), Атанас Фіголь (1909–1993)” (упорядник акад. Василь Маркусь) (1998), монографії Лариси Пріцак “Економічна і політична візія Богдана Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорізьке” (1999).

О. Мишанич відкрив в архівах КДБ суворо засекречені до цього часу справи 1945–1946 і 1958–1959 рр. митрополита греко-католицької церкви Йосифа Сліпого. Результатом цього відкриття є його книжка “Митрополит Йосиф Сліпий перед “судом” КДБ (за архівними

матеріалами)” (К., 1993). Статті з цієї книжки перекладено польською мовою і видано у Польщі. Віднайдене О. Мишаничем в архівах п’ятитомне дослідження митрополита Й. Сліпого “Історія вселенської Церкви на Україні” друкується нині в Римі.

Голова спеціалізованої ученої ради по захисту докторських дисертацій в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, заступник голови наукової ради з проблеми “Класична спадщина і сучасна художня література”, О. Мишанич забезпечує високий рівень літературознавчої науки в Україні, разом зі своїми колегами на високому професійному рівні розбудовує світове українознавство, докладає всіх зусиль, щоб українське літературознавство стало сучасною світовою наукою. Він не хворіє на комплекс відсталості українського літературознавства, який нам намагаються нав’язати деякі зарубіжні недоброзичливці України, постійно наголошує на великих традиціях М. Максимовича, М. Драгоманова, І. Франка, М. Петрова, М. Возняка, М. Зерова, О. Білецького, С. Маслова, Є. Кирилюка, Л. Махновця, В. Кречотня. Йому гірко, що з вини таких недоброзичливців зірвано успішно розпочату проф. О. Пріцаком “Гарвардську бібліотеку давнього українського письменства”.

Сорок років напруженої творчої роботи в Інституті літератури дали право О. Мишаничу упорядкувати знакову для цього наукового колективу книгу “Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Сторінки історії 1926–2001” (обсяг 50 арк.), яка висвітлює 75-річну історію інституту, підсумовує його здобутки і втрати...

м. Київ